

Svend Brinkmanns båltale

Taler

Svend Brinkmann
Professor i almenpsykologi og
radiovært

Dato

23. juni 2023

Sted

Taarbæk Havn

Omstændigheder

DRI live arrangement fra Sankt Hans.

Kære alle! Lad mig først sige mange tak for invitationen til at holde Skt. Hans-tale her i aften! Selv om mange af os er vant til at mødes til Skt. Hans ved et bål et sted i landet, er det nok en af den slags begivenheder, som man lige må slå op. Hvad er det nu, det handler om? Jo, det er faktisk en markering i anledning af Johannes Døberens fødselsdag. Johannes er jo Hans på dansk, og han havde åbenbart fødselsdag i dag. Men det er også en hedensk tradition for at markere årets korteste nat. Altså en god blanding af den kristne arv og den nordiske, netop det som vores samfund på mange måder bygger på. I hvert fald ifølge Grundtvig, der interesserede sig for det folkelige livs særegne blanding af kristendom og mytologi, Jesus og jætter, kunne man sige.

Men måske er det vigtigste ikke kun de gamle religiøse og historiske aspekter, der ligger bag ved denne aften. Måske er det allervigtigste bare, at vi er sammen ved et bål – uanset om vi må tænde det eller ej? Fordi det har værdi i sig selv for mennesker at mødes og dele en aften på tværs af aldre, jobs, køn, trosretninger og politiske ståsteder. Det er der da noget fantastisk ved!

Man siger, at vi mennesker bare er avancerede aber. Og vi deler angiveligt ca. 99 procent af vores gener med chimpanserne. Det synes, de fleste er fascinerende, men det er på en måde endnu mere fascinerende, at vi deler ca. 60 procent af vores gener med bananer, og omtrent 50 procent med de træer, som har leveret brænde til aftenens bål! Vi er ikke SÅ forskellige fra de andre livsformer på vores lille planet.

Men der må alligevel være noget vigtigt ved den ene procent, der adskiller os fra aberne, for hvis vi havde været chimpanser, der fejrede Skt. Hans her til aften –

fra alle mulige flokke og familier – så havde vi formentlig revet hovederne af hinanden, som de aggressive dyr, vi så ville være. Som alle ved, kan også mennesker være aggressive, men vi er faktisk grundlæggende gode til at mødes på tværs af forskellige flokke, uden at det går galt. Det gør det i hvert fald ikke så tit.

Noget af det, der adskiller os fra aberne, er vores evne til at beherske ilden. Man mener, at det allerede var de forhistoriske Homo erectus, der fandt ud af at kontrollere ild for op mod 1,8 millioner år siden. Siden er ilden båret videre, og evnen til at tænde og vedligeholde den, er givet videre fra generation til generation, og altså også til vores art, Homo sapiens. Om det var godt eller skidt, er svært at sige, for i det meget lange perspektiv, har de bål, der har givet os tryghed og varme, også ført til massive CO₂-udledninger, især da vi fandt ud af at brænde andre ting af også.

Der er en interessant teori om, at det var beherskelsen af ilden, der fik vores hjerner til at vokse og dermed gav os en masse andre menneskelige evner også. For med ilden kom tilberedningen af maden og dermed en mulighed for at indtage en mere alsidig kost. Det udviklede også munden og ansigtets fine muskulatur, fordi findelingen af maden kunne hjælpes på vej ved at koge og stege den og ikke bare ved at gnave i kød og rødder. Og så havde vi ikke brug for stærke tænder og store kæber. Og da munden udviklede sig, kunne talesproget opstå.

Hvis det er sandt, så er der altså en tæt og konkret sammenhæng mellem ilden og talen. Bålet og samtalen. Det var bålet, der gjorde det muligt for os at sidde og tale sammen, fx rundt om bålet! Vi fortæller vores børn, at de ikke må snakke med mad i munden, men det er muligvis vores evne til at spise mad tilberedt over bål, der har givet os anlæg for at tale. I begyndelsen var ordet, for først med ordet begynder den menneskelige samtale og kultur. Men der var også noget før begyndelsen, nemlig ilden og bålet.

Det er utroligt at tænke på, at sproget, der er så afgørende for nærmest alt menneskeligt, er gjort muligt af evnen til at lave bål. Måske forklarer det den helt ur-menneskelige fascination af ilden? For mange af os er det meditativt at se ind i en brændende ild. At kigge ind i et bål knytter os på en måde sammen med mennesker, der levede – ikke bare for en generation eller to siden – men for hundredetusindvis af år siden. De så også flammerne danse, havde også brug for

varmen om vinteren, og kunne også bage eller stege deres mad over gløderne.

Lige siden ilden blev behersket, har den derfor været afgørende for menneskelige relationer. Det er sikkert også derfor, at udtryk om ild, bål og brand er så udbredte i vores sprog: Man kan "have mange jern i ilden" eller "ild i rumpen". I hvert fald indtil man "mister gnisten". Så skal man måske "holdes til ilden", selv om det ikke er godt at "lege med ilden". For "brændt barn skyr som bekendt ilden", og det kan ende med, at det hele "bryder ud i lys lue" og "breder sig som en steppebrand" for til sidst at "gå op i røg". Sådan noget skal man "ikke røre med en ildtang", for så "loves der bål og brand", og nogen kunne finde på "at bære ved til bålet", så man kommer "fra asken og til ilden". Nej, bedre er det nok at "gå gennem ild og vand" for nogen, især når "hjerterne er i brand". Medmindre man altså er "som ild og vand". Så skal man ikke "puste til ilden" og være "fyr og flamme", for så "slår det gnister".

Ild, bål og brand er sproglige billeder både på det trygge – og på det farlige. Det, man kan varme sig ved, og det man kan brænde sig på. Det gode og det onde, kærlighed og had. Bålet er i den forstand et grundlæggende billede på menneskelige samfund og fællesskaber. Vi har alle brug for at høre til. At kunne danne en ring med andre omkring et bål. Synge en sang sammen og måske spise noget branket snobrød.

Men ringen om bålet kan også betyde, at man vender ryggen til de andre, der ikke synes at være plads til. Eller som måske sidder omkring nogle andre bål, så det ender med lejrbålstænkning: Vi sidder her ved vores bål, og de andre sidder ved deres, og hvis vi ikke er nysgerrige på de andres sange, og deres snobrød, bliver vi hurtigt bange for dem. Og det kan endda ske, at nogen bliver brændt på bålet. For cirka 400 år siden blev op mod 1000 mennesker brændt på bålet for såkaldt hekseri i Danmark. Det trygge fællesskab, der kan varme og beskytte, kan også blive en truende masse, som mobber og forfølger de anderledes.

Med den advarsel in mente kan jeg vende tilbage til udgangspunktet: På en aften som i aften er vi bare sammen for at være sammen. Uden noget ydre formål. Den ene undersøgelse efter den anden viser, at vi mennesker er lykkeligst, når vi har mulighed for at gøre noget, der har værdi i sig selv. Ud af alle de aktiviteter, som vi mennesker kan finde på, er elskov og intimitet det, der gør mennesker lykkeligst. Det har forskere målt med en app! Derefter følger aktiviteter som at mødes med venner, gå ture i naturen, gå på museum, og drikke alkohol. Ja, den

er også med!

Så vidt jeg ved, er det ikke undersøgt specifikt, om man bliver lykkelig af at være til Skt. Hans, men stort set alle lykkens ingredienser er til stede her i aften: Familie, venner, bålet, naturen, samværet – og så måske en tur i kanen bagefter! Men det må I selvfølgelig selv ligge og rode med – om jeg så må sige.

Det er i sidste ende fysiske, analoge og sansemættede erfaringer, som er de vigtigste. Et digitalt bål på smartphonen er bare ikke lige så godt, selv om man slipper for, at ens tøj kommer til at lugte af røg.

Med dét vil jeg sige tusind tak for ordet og ønske jer alle en god aften og en skøn sommer. Tak for jeres opmærksomhed!

Kilde

Tilsendt fra taleren

Kildetype

Digitalt manuskript

Tags

Båltale

Relateret

19. juni 2021

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/svend-brinkmanns-baltale>